

Research Paper

Romantic myth-making in Siavash Kasraei's poetry

Mohammadmir Mashhadi¹, Hassan Bassak², Soqra Moradian^{*3}

¹ Professor of Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Iran

² Associate professor of Persian Language and Literature, Payame Noor University, Tehran, Iran

³ PhD student of Persian Language and Literature, University of Sistan and Baluchestan, Iran

10.22080.RJLS/2022.21676.1241

Received:

January 19, 2022

Accepted:

April 5, 2022

Available online:

May 29, 2022

Keywords:

myth, Romanticism, Kasraei poetry, Romantic mythology

Abstract

The abstract of myths and its role in the formation of the intellectual foundations of different human societies and also the need for human contemplation in each of its manifestations during life, especially the contemporary period - which is the era of the emergence of technology and technology - is not hidden from anyone. Myth in the poetry of contemporary poets has been expressed and analyzed in two forms of myth-making and myth-making in order to preserve the originality of Iranian culture and art. The effect of romantic view on the type and amount of attention of contemporary poets to myth and how to benefit Taking them from the narratives of myth is one of the important issues that should be researched. Myth and, of course, myth-making have a special place in romantic poetry; In addition to the aesthetic aspect of myth, the creation of a revolutionary and militant spirit, as well as transformation and transformation among the people can be considered as the reasons for the approach of romantic poets to myth. Siavash Kasraei also tries to portray an ideal time and place in which he achieves a pure idealistic feeling and considers all his dreams come true, by resorting to romanticization from the romantic aspect in his poetry. Due to this necessity, the authors rely on the special view of the Romantics on myth and their efforts to change the construction and interpretation of ancient myths and the creation of modern myths, to analyze and reflect the characters of myth in the poetry of Siavash Kasraei. The title of a poet whose poems are not devoid of the components of romanticism and whose mythology has been interpreted.

*Corresponding Author: Soqra Moradian

Address: PhD student of Persian Language and Literature, Sistan and Baluchestan University, Iran

Email: s.moradian.1394@gmail.com

Tel: 09397439483

Extended abstract

1. Introduction

Powerful and contemporary myth-making poets, by recreating and reconstructing previous myths and by creating new myths, have created a different atmosphere in today's poetry. In the poetry of contemporary Iranian poets such as Nima, Akhavan Sales, Shamloo, Sepehri and Siavash Kasraei, etc., mythological, eternal and eternal concepts such as: life, immortality, death, freedom, etc. have been recreated in modern language.

Romantic literature in the West and Iran had certain indicators, among which we can mention the colorful presence of myths. From the point of view of the Romantics, however, myth represents a pole of the creation of poetry. Siavash Kasraei is one of the powerful and community-oriented poets of modern Persian poetry, whose poetry sometimes takes on a romantic color. One of his tricks for romanticizing myths in poetry is the symbolic use of the names of epic heroes and heroines, as well as the re-creation of myths to express social and political ideals and ideas. In this study, the authors intend to refer to some of the myths used by Siavash Kasraei in his poems, while showing how to regenerate and create myths in the poetry of this poet, to examine the contexts and conditions that cause the re-creation. And the creation of myths has become romantic in his poetry and an attempt is made to answer this question:

1-How are the functions of myth-making reflected in Kasraei's poetry in terms of being romantic?

2. Research findings

One of the most beautiful and artistic uses of myth in poetry is "recreating myths". In the re-creation of myths, the mythical world becomes the hotbed of imagination and creation of the mythical poet and writer. In such a re-creation, the aim is to connect the past to the present and to provide grounds for mythological insight. In this way, the poet connects the past to the present and from this connection, presents social and political perceptions and inferences to his reader. Apart from Nimayoshij, other contemporary poets also wrote epic and mythical poems with new themes related to social issues and daily life, including Manouchehr Sheibani, Ismail Shahroudi, Siavash Kasraei, Ahmad Shamloo, Mehdi Akhavan Sales, Manouchehr Atashi, Mohammad Reza Shafiei Kadkani and ... pointed out. Kasraei completely ignores the general destiny of man; Holds the destiny of the nation, tribe and community with the slogan; And examines the fate of his hero in the face of a great calamity with an overview. Although it can not be said conclusively that poetry as a whole is basically romantic and all the components of Western romanticism can be seen everywhere in his poetry, but in addition to the approach of romanticism to myth, we will continue to talk about it in detail, it can be shown in some parts. What is important in poetry is the tone of his poems, which in the vast majority of his poems serve the speech of romantic myth.

The romantic study of Kasraei's poetic works from the perspective of myth shows that he first paid attention to myth and mythology and used mythical structures and themes in his works. Sometimes myth, especially romantic myth-making, takes on a symbolic aspect in his poems. The images of myth-making in his poems have

a social aspect and the poet in "Arash Kamangir" and "Khoon Siavash" returns the most mythical public mentality of the society from their transcendence, thought and behavior and the fulfillment of their ideals in recycling why these painful concepts in the lap of social contradictions. And states their analysis as well as how to solve them correctly. Undoubtedly, the romanticist tendency prevailing in some contemporary periods, which is basically the product of several parallel and parallel factors, is one of the intellectual fields in reflecting myths and refining and rethinking mythical narratives in some contemporary poems .

One of the best manifestations of the description of the death of the romantic hero and the revolutionary passion and fiery feelings of Kasraei can be seen in "Arash Kamangir.

3. Conclusion

It can be said that the existence of myth in the world of the romantic poet, who believes that ideals are not attainable, but must be created, has a scientific necessity and justification. The romantic poet tries to create his world with his own myths and stories, just as he does a poem. Siavash Kasraei is one of the poets whose influence on romanticism and epic poetry is quite obvious. The presence of a romantic attitude in his poetry and the intensity of some of its components in his poems has completely changed his view of myth - as part of human cultural traditions. Kasraei, due to his political and ideological mentality and also according to the requirements of the era, has used some myths with special functions and

Sources and references:

Third Brotherhood, Mehdi (1375), Winter, Ch 3, Tehran: Morvarid.

sometimes has changed their form. He has even mythologized some historical figures and given them a mythical character. In general, the types of romantic myths in Kasraei's poetry can be included in the following:

A. Change in the interpretation of myth-making

B. Historical figures of myth-making

D- The function of myth-making narrative

It can be concluded that the reconstruction of myths and myth-making in Kasraei's poems is objectively related to the poet's social thinking and attitude; Because the purpose of recreating and creating myths from the romantic aspect in his poems is to pay attention to society, unite the masses of people and move them, which is closely related to the poet's worldview.

Funding

There is no funding support.

Authors contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

Brotherhood, Ahmad (1371), Grammar of the story, Ch 1, Isfahan: Tomorrow.

- Ismailpour, Abolghasem (2005), *The Evolution of Iranian Myths*, Tehran: Hermes.
- ..... (2002) *The Perspective of Myth in Nima Poetry*, Collection of Articles on Nima Studies, Vol. 1, Sari: Shufflin.
- Oliaeina, Helen (1383), "Blake: Poet of Myth", *Myth and Literature*, Ch 1, Tehran: Samat.
- Eagleton, Terry (2001), *An Introduction to Literary Theory*, translated by Abbas Mokhber, Tehran: Center.
- Babachahi, Ali (1998), *Singular Propositions (Poetry Issues and the Study of New Poetry)*, Ch 1, Tehran: Naranj.
- Berlin, Isaiah (2005), *The Roots of Romanticism*, translated by Abdullah Kowsari, 4th edition, Tehran: Mahi.
- Braheni, Reza (2001), *Taladermas (Poetry)*, Ch 1, Tehran: Book of Time.
- Bahar, Mehrdad (1973), *A Research in Iranian Mythology*, Tehran: Negah.
- Pournamdarian, Taghi (2002), *Journey in May*, Tehran: Negah.
- Jafai, Massoud (1999), *Sir Romanticism in Europe*, Ch 1, Tehran: Center.
- Hassan Lee, Kavous (1383), *Types of Innovation in Contemporary Iranian Poetry*, Ch 1, Tehran: Third.
- Hamidian, Saeed (2004), *An Introduction to Ferdowsi Thought and Art*, Ch 2, Tehran: Nahid.
- Sattari, Jalal (1997), *Myth in the World Today*, Ch 1, Tehran: Center.
- Seyed Hosseini, Reza (1992), *Literary Schools*, Vol. 1, Tehran: Negah.
- Gholam, Mohammad (2002), *Historical Novel*, Ch 1, Tehran: Cheshmeh.
- Kasraei, Siavash (2007), *From Ava to the Air of the Sun*, Ch 2, Tehran: Nader Book.
- Koop, Lawrence (2005), *Myth*, translated by Mohammad Dehghani, Ch 1, Tehran: Scientific and Cultural.
- Gorin, Wilfred.L. Et al. (1991), *Guide to Literary Influence Approaches*, translated by Zahra Mihankhah, Ch 1, Tehran: Information.
- Mir Abedini, Hassan (2007), *One Hundred Years of Iranian Fiction*, Ch 4, Tehran: Cheshmeh.
- Mossadegh, Hamid (1982), *Until Liberation*, Tehran: Zarian.
- Volk, René (1379), *History of New Criticism*, translated by Saeed Arbab Shirani, vol. 2, ch. 2, Tehran: Niloufar.
- Hoff, Graham (1986), *A Discourse on Criticism*, translated by Nasrin Parvini, Ch 1, Tehran: Amir Kabir.
- Pirooz, Gholamreza and Hoda Kojouri (2015), "Study of myth-making approaches in Hossein Manzavi's lyric poems based on romantic thought", *Journal of Literary Schools of Mazandaran University*, Vol. 3, No. 3, pp. 129-158.
- Hassan Pour-Alashti, Hossein and Issa Amankhani (2006), "Reflection of Existential Thought in Simorgh Myth in a Poem by Khanlari", *Journal of Mashhad Faculty of Literature and Humanities*, Vol. 39, No. 154, pp. 1-12.

Zandieh, Hassan (2011), "The Invisible Spirit of Persian Poetry: The Impact of Political and Social Factors of the Heroic Age on the Rise and Fall of Persian

Romanticism", Institute of Humanities and Cultural Studies, Vol. 10, No. 1, pp. 127-150.

Alavi Moghadam, Mahyar and Maryam Sasani (2007), "A Comparative Study of the Recreation of Myths in Contemporary Poetry", Jiroft

Journal of Comparative Literature, Vol. 3, pp. 146-163.

Mohammadi, Ebrahim and others (2013), "Myth-breaking and romantic myth-making in Ahmad Shamloo's poetry", Journal of Literary Studies, Vol. 24, pp. 105-128.

Khalili Jahan Tigh, Maryam (2003), "Contemporary Myth and Poetry", Journal of Mashhad Faculty of Humanities Literature, Vol. 36, No. 14, pp. 68-84.

علمی

اسطوره‌سازی رمانتیک در شعر سیاوش کسرایی

محمدامیر مشهدی^۱، حسن بساک^۲، صغری مرادیان^{۳*}

^۱ استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

^۲ دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه پیام نور تهران، ایران

^۳ دانشجوی دکترا دانشگاه سیستان و بلوچستان، ایران

10.22080.RJLS/2022.21676.1241

چکیده

اساطیر و نقش آن در شکل‌گیری بنیان‌های فکری جوامع مختلف بشری و نیز ضرورت تعمق انسان در هریک از جلوه‌های آن در طول زندگی، به ویژه دوره‌ی معاصر- که عصر ظهور تکنولوژی و فناوری است - بر کسی پوشیده نیست. اسطوره در شعر شاعران معاصر نیز به دو صورت اسطوره‌سازی و اسطوره‌پردازی نمود یافته و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است تا اصالت فرهنگ و هنر ریشه‌دار ایرانی حفظ شود. تأثیر نگاه رمانتیک بر نوع و میزان توجه شاعران معاصر به اسطوره و چگونگی بهره‌گیری آن‌ها از روایت‌های اسطوره، از مسایل مهمی است که باید درباره‌ی آن پژوهش شود. اسطوره و البته اسطوره‌سازی در شعر رمانتیک، جایگاه خاصی دارد؛ علاوه بر جنبه‌ی زیباشناختی اسطوره، ایجاد روحیه‌ی انقلابی و مبارزه‌گری و نیز دگرگونی‌خواهی و تحول‌طلبی در میان مردم را می‌توان از دلایل رویکرد شاعران رمانتیک به اسطوره دانست. سیاوش کسرایی نیز با توسل به اسطوره‌سازی از جنبه‌ی رمانتیک در شعر خود، سعی در به تصویر کشیدن زمان و مکانی آرمانی دارد که انسان در آن به یک احساس ناب آرمانگرایانه دست یابد و علاوه بر آن همه‌ی آرزوهای خود را تحقق یافته تلقی نماید. نگارندگان با توجه به همین ضرورت، با تکیه بر نگاه ویژه‌ی رمانتیک‌ها به اسطوره و تلاش آن‌ها در تغییر ساخت و تفسیر اسطوره‌های کهن و آفرینش اسطوره‌های (اسطوره‌سازی) مدرن، به تحلیل و چگونگی بازتاب شخصیت‌های اسطوره در شعر سیاوش کسرایی به‌عنوان شاعری که سروده‌هایش از مؤلفه‌های رمانتیسم تهی نیست، پرداخته‌اند و اسطوره‌سازی او را تفسیر کرده‌اند.

تاریخ دریافت:

۲۹ دی ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۱۶ فروردین ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۸ خرداد ۱۴۰۱

کلیدواژه‌ها:

اسطوره؛ رمانتیسم؛ شعر کسرایی؛ اسطوره‌سازی رمانتیک

* نویسنده مسئول: صغری مرادیان

آدرس: دانشجوی دکترا دانشگاه سیستان و بلوچستان

ایمیل: s.moradian.1394@gmail.com

تلفن: ۰۹۳۹۷۴۳۹۴۸۳

۱ مقدمه

آفرینش شعر است.» (هوف، ۱۳۶۵: ۱۵۸). سیاوش کسرای یکی از شاعران توانمند و جامعه‌مدار شعر نو فارسی است که شعرش گاهی رنگ رمانتیک به خود می‌گیرد. یکی از شگردهای وی برای اسطوره‌سازی رمانتیک در شعر، استفاده‌ی نمادین از اسامی نام‌آوران و پهلوانان حماسی و همچنین بازآفرینی اساطیر برای بیان آرمان‌ها و اندیشه‌های اجتماعی و سیاسی است. نویسندگان در این پژوهش در نظر دارند با اشاره به برخی از اسطوره‌های به‌کاررفته از سوی سیاوش کسرای، در سروده‌هایش، ضمن نشان‌دادن چگونگی باززایی و خلق اسطوره‌ها در شعر این شاعر، به بررسی زمینه‌ها و شرایطی بپردازند که سبب بازآفرینی و خلق اسطوره‌ها از جنبه‌ی رمانتیک در شعر او شده است و تلاش می‌شود تا به این پرسش پاسخ داده شود:

۱ - کارکردهای اسطوره‌سازی از جنبه‌ی رمانتیک بودن در شعر کسرای چگونه بازتاب یافته‌اند؟

۲ پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون پژوهشی که به‌طور مستقل به بررسی و تحلیل اسطوره‌سازی رمانتیک در اشعار سیاوش کسرای بپردازد، انجام نپذیرفته است و این پژوهش به نوبه‌ی خود می‌تواند اولین پژوهش در این راستا تلقی گردد. اما پژوهش‌هایی در زمینه‌ی اسطوره در شعر کسرای و شاعران معاصر دیگر صورت گرفته که عبارت‌اند از:

مقاله‌های «تحلیل اسطوره‌ها در اشعار سیاوش کسرای» (حسن پور آلاشتی و اسماعیلی، ۱۳۸۸)، «بازآفرینی اسطوره‌ها در شعر آرش کمان‌گیر از کسرای» (محبوبی مقدم، ۱۳۹۵)، «اسطوره شکنی و اسطوره رمانتیک در شعر احمد شاملو» (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲)، «بررسی رویکردهای اسطوره‌پردازی در غزلیات حسین منزوی با تکیه بر اندیشه‌ی رمانتیک» (پیروز و کجوری، ۱۳۹۶). به توصیف چگونگی بازتاب اسطوره در شعر برخی شاعران

اسطوره واقعی است که ملتی آن را در کنار خود می‌گیرد و پرورش می‌دهد. «بی‌گمان تعریف اسطوره به دیدگاه اسطوره‌شناس و اسطوره‌پژوه بستگی دارد و هر مکتب، از روان‌کاوی گرفته تا پدیدارشناختی و ساختگرایی و جزء این‌ها، در اسطوره به نحوی، مطابق با اصول و موازین مقبول نظر کرده است.» (ستاری، ۱۳۷۶: ۴). «در میان عرصه‌های گوناگون، هنر و ادبیات، به علت قابلیت بیان چند لایه‌ی مفاهیم، مناسب‌ترین ظرف برای تجلی و تداوم اسطوره هستند.» (کوپ، ۱۳۸۴: ۴). توجه به پیوند بین اسطوره و ادبیات، به‌ویژه شعر در میان منتقدان و نظریه‌پردازان جدید کم‌وبیش دیده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که نورتروپ فرای، اسطوره را با ادبیات یکی می‌داند و معتقد بود که اسطوره «یکی از اصول ساختاری و سازمان‌دهنده‌ی قالب ادبی است و یک صورت مثالی، عنصر اساسی تجربه‌ی ادبی فرد است.» (گورین، ۱۳۷۰: ۱۸۰). شاعران توانمند و اسطوره‌ساز معاصر، با بازآفرینی و بازسازی اسطوره‌های پیشین و با آفرینش اسطوره‌های تازه، فضایی دیگرگونه را در شعر امروز پدید آورده‌اند. در شعر شاعران معاصر ایران هم چون نیا، اخوان ثالث، شاملو، سپهری و سیاوش کسرای و ... مفاهیم اساطیری، ازلی و ابدی همچون: زندگی، جاودانگی، مرگ، آزادی و ... با زبان امروزی بازآفریده شده‌اند (حسن لی، ۱۳۸۳: ۳۵۳).

رمانتیسم مکتبی است که در ربع آخر قرن هجدهم و سی سال اول قرن نوزدهم در ادبیات غرب به وجود آمد. این مکتب، تنها یک جنبش ادبی نبود بلکه جنبشی در هنر و حاکم بر تمام حوزه‌های فکری بود. پیدایش این مکتب بیان‌کننده‌ی مرحله‌ی گذار جامعه اروپایی از سنت به مدرنیسم و قرارگرفتن در آستانه‌ی تمدن صنعتی بود (زندیه، ۱۳۹۰: ۱۲۸). ادبیات رمانتیک در غرب و ایران دارای شاخص‌های تعیین‌شده‌ای بود که از جمله‌ی آن‌ها می‌توان به حضور پررنگ اسطوره‌ها اشاره کرد. از نگاه رمانتیک‌ها هرچند «اسطوره معرّف یک قطب از

بازتاب اسطوره همراه با تغییر و تحوّل و به تعبیر درست‌تر سنت‌شکنی توجّه داشته‌اند. به تعبیر آیزایا برلین، رمانتیسم نوستالوژی است و آویختن به دامان خیال، رؤیای مستی‌بخش، احساس را اساس کار قرار می‌دهند. بیگانگی و پرسه‌زدن در جاهایی پرت‌افتاده، خاصّه در شرق و در اعصاری دور (برلین، ۱۳۸۴: ۴۳).

رمانتیک‌ها در بسیاری از موارد {اسطوره‌ها و...} افسانه‌های ملی خود و ادبیات معاصر دیگر ملل را درحالی‌که هنرمند کلاسیک برای توصیف «انسان کلی»، قهرمانی را از میان افسانه‌ها و اساطیر برمی‌گزیند، خویشتن را به جای این قهرمان افسانه‌ی می‌گذارد، نمونه‌ی هم نوعان خویش قرار می‌دهد (سیدحسینی، ۱۳۷۱: ۱۷۸). رمانتیک‌ها هم به نبوغ فردی شاعر و نویسنده احترام می‌گذارند و به رهایی او از قید و بندهایی که هویت منفرد و شخصیت ویژه‌ی هنری او را محو و تار می‌سازد، می‌اندیشند و هم برای آزادی، رهایی و اصالت و اراده و رأی او ارزش قائل‌اند و به رهایی او از قید و بندهای سیاسی و اجتماعی بها می‌دهند (جعفری، ۱۳۷۸: ۲۶۰). «قهرمان رمانتیک» یکی از پدیده‌هایی است که از دل فردگرایی و گرایش اجتماعی و فردی رمانتیک‌ها سر برآورده است. قهرمان رمانتیک «فردی» است که دغدغه‌های فردی خود را با روح عصر در هم آمیخته است و مظهر امید دوران برای رهایی از وضع موجود و رسیدن به وضع آرمانی محسوب می‌شود. جنبه‌ی رمانتیک این قهرمان‌گرایی امری کاملاً روشن است. این نوع قهرمان را پیش از عصر رمانتیک نمی‌توان یافت. در عصر رمانتیک، اوج‌گرفتن فردیت و درهم‌ریختن نظام کهن زمینه را برای قهرمان‌گرایی آماده می‌کند؛ رمانتیسم در شخصیت «قهرمان» نوعی بزرگی و نبوغ را کشف کرد که نه فقط پیروزی‌هایش که حتی شکست نهایی‌اش نیز مطلوب بود؛ زیرا بزرگی و نبوغ باید با رنج و انزوا و تنهایی همراه باشد و شخصیت نماینده‌ی فرد قهرمانی است که علی‌رغم ناتوانی‌ها و درماندگی‌های ناشی از درد، یأس و گناه، سرانجام بر خویشتن خود

معاصر و در مقاله‌های «عناصر و مضامین ترسایي در شعر شاملو» (جوکار و زریجی، ۱۳۹۰)، «نمودهای اساطیری انبیا و آیین گذاران در شاملو» (کولایی، ۱۳۸۶)، «بررسی تطبیقی بازآفرینی اسطوره در شعر معاصر» (علوی مقدم و ساسانی، ۱۳۸۶)

۳ کلرکرد اسطوره و رمانتیسم در شعر

اسطوره‌ها که در اصل رؤیای جمعی و قومی انسان‌ها هستند از خلاقیت‌های قومی سرچشمه گرفته‌اند. شعر نیز برخاسته از نهان آدمی و به‌نوعی، بیانگر رؤیای جمعی یک قوم است. شعر و اسطوره در رؤیای شخصی و جمعی و کهن‌الگوها یکسان هستند. رؤیاهایی در محدوده‌ی خاص که در فرهنگ هر جامعه دیده می‌شوند. حضور حماسه‌ها و پیوند تنگاتنگ آن‌ها با اسطوره‌ها، نشان آرمان‌خواهی جامعه‌ای است که اسطوره را آیین و بازتاب رؤیاهایش قرار داده است (علوی مقدم و ساسانی، ۱۳۸۶: ۱۴۵). اسطوره‌ها چون عین ثابت پیوسته تکرار می‌شوند (ستاری، ۱۳۷۶: ۱۱) اما نه به شکل کامل و سنتی آن؛ بلکه برشی از واقعیت‌اند که با شرایط فکری و اجتماعی تازه انطباق می‌یابند (بهار، ۱۳۵۲: ۴۶). کسانی که به پیوند گسترده‌ی اسطوره و ادبیات توجّه کرده‌اند، نظرشان این است که شعر از مقوله‌ی اسطوره است و از همان دنیایی سرچشمه می‌گیرد که اسطوره از آن زاده می‌شود و بین شعر و اسطوره پیوند و همسانی وجود دارد. یکی از مهم‌ترین جنبه‌های پیونددهنده‌ی شعر و اسطوره، ویژگی شاعرانه‌بودن اسطوره‌ها است؛ زیرا آفرینش شعر و اسطوره، عمدتاً مدیون نیروی تخیل هنرمندانه‌ی آفریننده‌ی شعر و اسطوره است (علوی مقدم و ساسانی، ۱۳۸۶: ۱۴۹). «اسطوره فقط در صورتی می‌تواند وارد قلمرو شعر شود که زنده و برساخته‌ی ضمیر ناهشیار باشد» (ولک، ۱۳۷۹: ۶۱). شاعران و نویسندگان رمانتیک برای خلق معنا و فرم اثر ادبی خود به بهره‌گیری از اسطوره به هر دو حالت یادشده و در بیشتر موارد به حالت دوم، یعنی

اسطوره‌ساز» آمده است: «نظام اسطوره‌ای وی با نظام اسطوره‌ای دوران باستان تفاوت دارد. او سعی می‌کند نظام مستقل و خاص خود را بیافریند تا در بند نظام مخلوق دیگران نباشد (اولیایی‌نیا، ۱۳۸۳: ۲۶).

اسطوره سازی مقوله یی در خورتأمل، در شعر امروز به حساب می‌آید. جمعی از شاعران نوگرا، تلاش نمودند تا با اتکا به تجربیات فکری و خلاقیت‌های فردی، در این حوزه نوآوری نمایند و فضاهایی را در شعر به وجود آوردند، که ترسیم یک زمان و مکان شگرف و توأم با آیین خاص خود، که برترین ویژگی آن فرا واقعی و به تعبیر دیگر، «مینوی بودن» است. این فضا سازی در سروده‌هایی مانند: «ری را، آی آدمها و سوی شهرخاموش» نیما و یا در شعرهایی مانند «پشت دریاها و خانه‌ی دوست کجاست» سهراب سپهری و نیز شعر «چاووشی» از اخوان ثالث و همچنین شعر «خیال نیست» از منوچهری آتشی و سروده‌هایی از شاملو، دیگرشعر از این گروه محسوب می‌شوند. بنیان‌گذار شعر نو حماسی، نیما، بر این باور بود که شعر باید با مسائل اجتماعی و زندگی ارتباط داشته باشد و «وی اسطوره‌پرداز اجتماعی است و اگر درون‌مایه‌های اساطیری را در اشعار خود به کار می‌گیرد در آن‌ها بهره‌ای دیگری می‌جوید و درصدد آن است که مضامین اساطیری در بیان دردها و ناملايمات اجتماعی به کار بندد و نقشی نو درافکند و یکی از وجوه نوگرایی نیما در همین نکته است.» (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۱: ۵۰). علاوه بر نیما یوشیج شاعران معاصر دیگر نیز به سرودن شعر حماسی و اساطیری، با مضامین جدید که با مسائل اجتماعی و زندگی روزمره در ارتباط است، روی آوردند که از آن میان می‌توان به منوچهر شیبانی، اسماعیل شاهرودی، سیاوش کسرای، احمد شاملو، مهدی اخوان ثالث، منوچهر آتشی، محمدرضا شفیعی کدکنی و ... اشاره کرد. می‌توان گفت سیاوش کسرای، با توسل به اسطوره‌سازی در شعر خود، سعی در به‌تصویرکشیدن زمان و مکانی آرمانی دارد

تسلط می‌یابد «این تصویر با عصر رمانتیک که عصر انقلاب و تحولات عظیم اجتماعی» است، کاملاً متناسب است (همان: ۱۹۴-۱۹۳). در پژوهش‌هایی که درباره‌ی شاعران رمانتیک انجام می‌شود، از اسطوره‌سازی و حتی نظام اسطوره‌ی خاص شاعر یاد می‌شود؛ از جمله در مقاله «بلیک شاعر

۴ اسطوره‌سازی در شعر نوگرایان

یکی از زیباترین و هنرمندانه‌ترین کاربردهای اسطوره‌ای در شعر، «بازآفرینی اسطوره»ها است. در بازآفرینی اسطوره‌ها، جهان اساطیری، جولانگاه تخیل و آفرینش شاعر و نویسنده‌ی اسطوره‌پرداز می‌شود. در چنین بازآفرینی، هدف پیوند دادن گذشته به زمان حال و فراهم کردن زمینه‌هایی در عرصه‌ی بینش اساطیری است. به این ترتیب، شاعر، گذشته را به اکنون پیوند می‌دهد و از این پیوند، دریافت‌ها و استنباط‌های اجتماعی و سیاسی به خواننده‌ی خود ارائه می‌کند (علوی و ساسانی، ۱۳۸۶: ۱۵۰). نکته‌ی بسیار مهمی که به هیچ وجه نباید از آن غافل شویم این است که بهره‌گیری این شاعران از اسطوره -همچون تمام شاعران و نویسندگان رمانتیک - بیشتر وسیله‌ی اسطوره سازی و خلق اسطوره‌های مدرن بازآفرینی و باز سازی اسطوره‌های کهن، گاه همراه با تغییر و تخریب و در مواردی مهم درآمیختن روایت‌های اسطوره‌ای بوده است (میرعابدینی، ۱۳۸۶: ۳۴۲). اسطوره در شعر معاصر ایران همانند شعر سنتی، عرصه‌ای خاص از آرمان‌ها، رؤیاها و واقعیت‌ها را دربرمی‌گیرد و به گستردگی در فرهنگ ایرانی معاصر بازتاب می‌یابد. با وجود تفاوت‌هایی میان اسطوره‌های جامعه‌ی گذشته و معاصر ایران، اهداف روی آوردن شاعران ایرانی به اسطوره‌ها و ماهیت و سرشت اسطوره‌ها یکسان است. تفاوت نگاه شاعر امروز به اسطوره با نگاه شاعران پیشین، بیشتر در مصداق‌ها و تعبیرها است.

نمی‌توان قاطعانه گفت کلیت شعر کسرایی اساساً رمانتیک است و تمام مؤلفه‌های رمانتیسم غربی در همه جای شعرش دیده می‌شود، اما در کنار رویکرد رمانتیسم به اسطوره، در ادامه به تفصیل از آن سخن خواهیم گفت، می‌توان در برخی از بخش‌های آن نشان داد. یکی از عناصر مهم در شعر کسرایی، لحن اشعار اوست که در اکثریت قریب به اتفاق اشعار او، در خدمت گفتار اسطوره‌ی رمانتیک است. به‌طور معمول، لحن شعر او، لحنی فاخر، حماسی، عصیانگر، مفاخره‌آمیز، چالشگر، جسورانه و مبتنی بر اندوه نوستالژیک است. نمونه‌هایی از کاربرد این لحن را در شعر ذیل می‌توان مشاهده کرد: منم آرش/ چنین آغاز کرد آن مرد با دشمن/ منم آرش، سپاهی مردی آزاده/ به تنها تیر ترکش آزمون تلختان را/ اینک آماده/ مجویدم نسب/ فرزند رنج و کار/ گریزان چون شهاب از شب، چو صبح آماده پیکار (کسرایی، ۱۳۸۶: ۱۰۹).

در سراسر شعر کسرایی، احساس، هیجان، عاطفه‌ی بشری به چشم می‌خورد. البته باید به این نکته‌ی مهم توجه کنیم که رنگ عاطفه در دوره‌های مختلف شاعری او ثابت و یکسان نیست؛ درحالی‌که حال و هوای نظم‌های آهنگ‌های فراموش‌شده؛ رمانتیک سوزناک است. حماسه می‌تواند خصوصیات دراماتیک پیدا کند، مخصوصاً حماسه‌ای که با افسانه‌های اساطیری و ابتدایی مثل «آرش کمان‌گیر» سروکار دارد، چه مانعی دارد که گفت‌وگوهای حماسی در منظومه‌ی حماسی گنجانده شود، گرچه این گفت‌وگوها بیشتر جنبه‌ی اجتماعی و سیاسی دارند و کسرایی، قهرمانی است که به شکلی رمانتیک و اجتماعی رجز می‌خواند، به جای آنکه ذاتاً یک قهرمان رجزخوان باشد. مثلاً موقعی که کسرایی پس از رجزخوانی آرش که بیشتر شباهت به شعارهای ایدئولوژیک دارد تا رجزهای اصیل می‌خواهد قصه‌ی آرش را به اوج برساند، عملاً از روبه‌روشدن با اوج رویگردان می‌شود و فقط به گفتن حالتی رمانتیک اکتفا می‌کند: ... آرش، اما همچنان خاموش/ از شکاف دامن البرز بالا رفت/ و

که انسان، در آن هم به یک احساس ناب آرمان‌گرایانه دست یابد و همه‌ی آرزوهای خود را تحقق یافته تلقی نماید. وی با به‌تصویرکشیدن داستان آرش کمان‌گیر به اسطوره‌سازی قیام می‌کند. درواقع او قصد تجدید یک خاطره‌ی حماسی را در ذهن و زبان و اندیشه‌ی کسانی دارد که دل در گرو این آب و خاک بسته‌اند و سعی می‌کند تا این باور را القا نماید که خاستگاه صلح و امنیت پایدار، به بازوان سترگ مردانی همچون آرش نیازمند است تا جان پاک‌اندیشان را از شر بدخواهان برهاند آنجا که می‌گوید: دل خلقی است در مشتم/ امید مردمی خاموش هم پشتم/ انجمن‌ها کرد دشمن تا به تدبیری که در ناپاک دل دارند/ هم به دست ما شکست ما براندیشانند (کسرایی، ۱۳۸۶: ۵۴).

۵ نگرش رمانتیک کسرایی به اسطوره

شاعران معاصر چاره‌ای جز احیای روایت‌های اسطوره‌ای نداشتند و هدفشان بیشتر آشناکردن نسل جدید با فرهنگ اسطوره‌ای و ملی و یا جلوگیری از فراموشی و غفلت نسل گذشته و جدید از روایت‌های اسطوره‌ای رمانتیک است، گرچه هرکدام از شاعران به شیوه و سلیقه‌ی خود و متناسب با تحولات و تمایلات انسان معاصر به روایتی دیگرگونه از آن اسطوره‌ها روی آورده‌اند (محمدی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۱۰). استفاده از اسطوره، زمینه‌ساز بازخوانی و بازنگری داستان‌های کهن است و هم بستری برای تبلور فضای اجتماعی و سیاسی حاکم می‌شود. «حماسه در مرحله‌ی اول باید سروکار داشته باشد با سرنوشت عمومی انسان؛ بعد باید با سرنوشت قوم و قبیله و نژاد و اجتماع خاص سروکار پیدا کند و سرنوشتی فردی را به عنوان قهرمان در برابر مصیبتی خارق‌العاده قرار دهد.» (براهنی، ۱۳۸۰: ۱۱۲۵). کسرایی، سرنوشت عمومی انسان را به کلی نادیده می‌گیرد؛ سرنوشت قوم و قبیله و اجتماع را با شعار برگزار می‌کند و سرنوشت قهرمانش را در برابر مصیبتی بزرگ با بینشی کلی بررسی می‌کند. با اینکه

یکی از بهترین جلوه‌های توصیف مرگ قهرمان رمانتیک و شور انقلابی و احساسات آتشین کسرای را می‌توان در «آرش کمان‌گیر» مشاهده کرد. شاعر مرگ‌اندیشی و مرگ‌ستایی را به انتخاب خود برمی‌گزیند، چراکه در پرتو نگاه رمانتیک او، در راه رسیدن به هدف و عقیده، مرگ نیز دلپذیر است. حتی در برخی از موارد، شاعر با مرگ برخورد تحقیرآمیزی دارد: دلم از مرگ بیزاراست/ که مرگ اهرمن خو، آدمی‌خوار است/ ولی، آن دم که اندوهان روان زندگی تار است/ ولی، آن دم که نیکی و بدی را گاه پیکار است/ فرو رفتن به کام مرگ شیرین است/ همان بایسته آزادگی این است (کسرای، ۱۳۸۶: ۷۲)

یکی از علل مرگ‌اندیشی در شعر شاعران معاصر، به‌ویژه کسرای همان شکست اجتماعی-عاطفی روشنفکران و شاعران است، در شعر او احساس و عاطفه‌ی حزن‌انگیز و غمگین شاعر و قهرمانان ماجرا با صراحت به نمایش درآمده است و هماهنگی میان حالت عاطفی قهرمانان اسطوره و طبیعت بیرون نیز در شعر او دیده می‌شود و فضا سازی‌های آن جلوه‌های گوناگونی از حال و هوای رمانتیک دیده می‌شود.

اسطوره‌ی به‌کاررفته در شعر معاصر سه دسته‌اند که هر شاعر بنا بر زمینه‌های عاطفی و معنایی شعر خویش آن‌ها را به کار می‌گیرد. در اینجا این سه شکل کاربرد اسطوره‌سازی را از جنبه‌ی رمانتیک‌بودن در اشعار کسرای مورد بررسی قرار می‌دهیم:

۶ اسطوره‌سازی رمانتیک در شعر کسرای

اسطوره در آثار رمانتیک معنایی فراتر از به‌کاربردن اسطوره‌های کهن دارد. رمانتیک‌ها علاوه بر استفاده از اسطوره‌های کهن، خود نیز دست به خلق اسطوره می‌زنند و اسطوره‌های کهن را نیز به گونه‌ای خلاقانه و فردی به کار می‌برند (جعفری، ۱۳۷۸: ۲۹۴). مکانیسم حماسه‌سرایی کسرای در «آرش کمان‌گیر» صرفاً بر پایه‌ی شگردهای معمولی است: بهره‌گیری

ز پی او/ پرده‌های اشک پی‌درپی فرود آمد (کسرای، ۱۳۸۶: ۱۲۱)

بررسی رمانتیک آثار شعری کسرای از چشم‌انداز اسطوره نشان می‌دهد که اولاً او به اسطوره و اسطوره‌شناسی توجه کرده و در آثار خود نیز ساختارها و مضامین اساطیری را به‌کار گرفته است. گاهی اسطوره به‌ویژه اسطوره‌سازی رمانتیک در اشعار او وجه نمادین به خود می‌گیرد. تصاویر اسطوره‌سازی در اشعار او سویی اجتماعی دارند و شاعر در «آرش کمان‌گیر» و «خون سیاوش» اساطیری‌ترین ذهنیت عمومی جامعه را از ماورای کردار، پندار و رفتار آن‌ها بازگردانده و استعجابت آرمان‌هایشان را در بازیافت چرایی این مفاهیم رنجورانه در دامان تضادهای اجتماعی، تجزیه و تحلیل آن‌ها و نیز طریقه‌ی حل صحیحشان بیان می‌دارد. بی‌گمان گرایش رمانتیسمی حاکم بر برخی برهه‌های زمانی معاصر که اساساً محصول چندین عامل موازی و هم‌راستاست یکی از زمینه‌های فکری در انعکاس اسطوره‌ها و بازپردازی و بازاندیشی روایت‌های اسطوره‌ی در برخی از شعرهای معاصر است. با شکست ایران در جنگ‌های قاجار و روس و نگرش رمان‌های تاریخی، نگاه رمانتیک شروع شد و سپس با شکست نهضت مشروطه و سرانجام سقوط مصدق در کودتای ۲۸ مرداد اوج گرفته است. آثاری که برآیند چنین فضا و ساخته و پرداخته‌ی آن است؛ غالباً آثار نسلی است که آرمان‌هایشان را از دست داده‌اند و با نوعی شرمندگی درونی و تلاش برای نپذیرفتن واقعیت‌ها، خیال را بر واقعیت ترجیح داده‌اند و به دنیای افسانه‌ها گریخته‌اند تا با رمانتیک‌کردن وضعیت نابه‌نجار خود و زمانه، محیطی قابل تحمل بیافرینند (میرعابدینی، ۱۳۸۶: ۹۳۴). موجی از تفکرات نوستالوژیک که «خواسته یا ناخواسته مبلغ نوعی رمانتیسم منفی بودند و غیرمستقیم در جهت تأیید حکومت وقت عمل می‌کردند و موجب ایستایی و جمود در جامعه می‌شدند.» (غلام، ۱۳۸۱: ۱۲۹).

بر سرشان می‌آید. تقدیرگرایی حکیم در «مهره‌ی سرخ» از این دست است. در مهره‌ی سرخ تقدیرگرایی بیرونی با نمادهایی چون «چرخ فلک»، «گردش سپهر»، «پرده‌پوش شعبده‌گر» و ... اسطوره‌سازی شده است. در زمزمه‌ی تهمینه در برابر آینه هم که سهراب آن را در دنیای وهم می‌بیند، نشانه‌هایی از این نوع تقدیرگرایی دیده می‌شود، به‌ویژه در این بخش از نجوای تهمینه: اینک که ناگهان/ از راه می‌رسد/ ای آینه بگو/ من چون کنم؟ چه‌سان که خوشایند او بود؟/ گیسو چگونه بر شکم باز/ یا در میان رنگین جامه‌ها/ آخر کدام یک بگزینم؟/ آیا نه من به دلبری و به حسن شهره‌ام/ دیگر که را رسد/ جز تهمتن که بر گل آتش گرفته‌ام/ باران شب‌نمی برساند؟ (همان: ۷۵۹)

نکته‌ی جالب توجه این که سهراب که در برابر سرزنش‌های مادرش خاموش نبوده و با او در دفاع از خود سخن گفته، اینک در برابر پدر کاملاً خاموش است. انگار هیبت و ابهت رستم، حتی در این حالت درهم‌شکستگی چنان قوی است که افسونش کرده و قدرت سخن‌گویی را از او گرفته است. تهمتن یکه‌گو، از دست ستمکار سرنوشت می‌گوید و بخت بد خویش که این ننگ و داغ را رقم زده است، این گونه به تصویر می‌کشاند: تا گردش سپهر مدارش در این خم است/ ننگی چنان و/ داغ تو/ بر جان رستم است/ دستم بریده/ چشم و دلم کور/ رود من/ روزم سپاه/ آه ای آفریدگار!/ چون بر فراز می‌کشی و می‌کنی تباہ؟/ گفتند: مردی رسیده است/ یلی یکه در جهان/ جز رستم به رزم/ هم‌اورد گرد نیست/ گر تهمتن به عرصه نباشد/ امید برد نیست (همان: ۷۶۵)

گفت او با توجه به روحیه‌ی خویش عشق‌های اساطیری را با پویایی و فعالیت پیوند می‌زند و به دنبال خودآزاری نیست و متفکر و راه جوست. کسرایی بخشی از سروده‌هایش را به مفاهیم «عشق اسطوره‌ای» اختصاص داده است و او حتی از برخی شخصیت‌هایی همچون بیژن و منیژه، سهراب و

از طنین و تپش کلمات در بافت اسطوره‌ای، هرچند که در اغلب موارد همین بافت و بیان شبه حماسی و رجزگونه، با تصاویری رمانتیک می‌آمیزد: «منم آرش! چنین آغاز کرد آن مرد با دشمن،/ «منم آرش، سپاهی مردی آزاده/ به تنها تیر ترکش آزمون تلختان را/ اینک آماده/ .../ مجویدم نسب، فرزند رنج و کار/ گریزان چون شهاب از شب/ چو صبح آماده‌ی دیدار (کسرایی، ۱۳۸۶: ۸۶)

چنین به نظر می‌رسد که سیاوش کسرایی با سرودن مجموعه‌ی آرش کمان‌گیر، در آرزوی آرش است که بتواند مایه‌ی اتکا و تکیه‌گاه مردم سرزمین او باشد و مردم با تکیه و امید به او از نومیدی و یاسی که گرفتار آن شده بودند، رها شوند و به انتقاد از وضع موجود بپردازد؛ تا بدین وسیله به تسلط و نفوذ نیروهای بیگانه بر امور مملکت پایان داده شود. ناگفته پیداست که این آرش نیز باید مثل آرش کمان‌گیر دوره‌ی باستان، جان خود را فدا کند تا مردم و سرزمینش را نجات دهد. چنان که راوی از زبان خود آرش می‌گوید: در این میدان/ درین پیکار هستی‌سوز بی‌سامان/ پری از جان نباید تا فرو نشیند از پرواز/ .../ شامگاهان/ راه جویانی که می‌جستند آرش را به روی قلعه‌ها، پی‌گیر/ باز گردیدند/ بی‌نشان از پیکر آرش/ با کمان و ترکشی بی‌تیر/ آری، آری، جان خود را در تیر کرد آرش/ کار صد هزاران تیغی شمشیر کرد آرش (همان: ۸۳)

الف - تقدیرگرایی

یکی از گرایش‌های باوری پررنگ در شعر کسرایی است. این نوع تقدیر یک وجه احساسی است و واکنشی منفی منفعل در دوره‌های شکست‌ها و ناکامی‌ها بزرگ است و این تقدیری آسمانی و خارج از اراده و کنترل آدم مسبب خیلی چیزهایی است که

ب - اسطوره‌سازی عشق

می‌توان گفت شعر کسرایی در بیشتر موارد تغزلی است و مایه‌های عاشقانه‌ی فراوانی دارد. درحقیقت، او شاعر عشق است حتی آنجا که دم از حماسه و اسطوره می‌زند باز هم عشق است که به اندیشه‌های حماسه و اسطوره جان می‌دهد. می‌توان

معاصر به آثار کهن تنوع بیشتری دارند؛ زیرا هنرمندان معاصر علاوه بر به‌کارگیری برخی از اساطیر کهن در آثار خویش، با تغییراتی در آن‌ها، گویی اسطوره‌های جدیدی می‌سازند و حتی به بعضی از شخصیت‌های تاریخی، شکل و کارکرد اسطوره می‌بخشند. از این رو، باید گفت: «چه در غرب و چه در کشورمان، نه‌تنها از ارزش اسطوره‌ها کاسته نشده، بلکه درک بسیاری از آثار نویسندگان و شاعران تنها به‌واسطه‌ی آگاهی از دانش اسطوره امکان‌پذیر است» (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۴: ۴). نکته‌ی مهمی که در نگاه کسرایی به اساطیر و داستان‌های کهن ایرانی قابل توجه است، این است که به نقل ساده و تکراری این اساطیر نپرداخته، بلکه در پاره‌ای از موارد در ساختار و شکل آن‌ها دست برده، به گونه‌ی دیگری آن‌ها را بازسازی کرده است. از جمله اسطوره‌ی «سیمرغ» که بنا بر آنچه از داستان‌های شاهنامه دریافت می‌شود، پرنده‌ای است باشکوه که نماد دانایی است. اما در شعر کسرایی نشانی از آن شکوه و گره‌گشایی سیمرغ باقی نیست. گویی در روزگاری دیگرگونه و مغایر با جهان اساطیری، هنجارهای وارونه بال و پر سیمرغ را هم به ناگزیر ریخته است: نهاده آشیان بر کوه اندوه/ منم سیمرغ پنهان از نظرها/ دل بی‌تاب من در جنگ تشویش/ نگاه خسته‌ام بر رهگذرها/ .../ به زیر شاهبال سایه‌گستر/ چه رستم‌ها که آوردم به میدان/ چه بی‌سامان به هر کوهی پریدم/ که امید بزرگم یافت سامان/ کنون در چشم من امواج آتش/ به سوی آسمان‌ها می‌کشد سر/ پر هر شعله فریاد است و افسوس/ منم مرغی که دیگر نیستم پر/ چنار پیر را ماندم اکنون/ فشانده برگ‌ها در باد پاییز (همان: ۱۵۱)

چنین به نظر می‌رسد در این شعر کسرایی، ما با سیمرغی مواجه می‌شویم که اگرچه در گذشته نجات‌بخش بوده، اکنون توان خود را از دست داده و پرنده‌ای است که به قول عامیانه، بال و پرش ریخته و به پرنده‌ای منفعل و غمناک تبدیل شده است که دیگر یارای هیچ کاری را ندارد* شاعر از نقش

گردآفرید و ... اسطوره‌سازی نموده و به آن‌ها خصلت اسطوره از جنبه‌ی رمانتیک داده است. کسرایی در سروده‌ی «مهره‌ی سرخ»، بلکه در آنجایی که تصویر لطیف شب در لحظه‌ای است که سهراب به یاد گردآفرید می‌افتد و سرشار از حس لطیف عشق می‌شود، در اینجا سیاوش شب به صورت زنی خرامان تصویر شده که از برکه‌های قیرگون شب ظلمانی، آرام و در خرام، بر می‌شود: شب چو زنی که برشود از برکه‌های قیر/ آرام در خرام/ خورشید خفته بود، نه پیدا چراغ ماه/ تاریک بود شام/ ... چونان گلی سپید/ به نرمی/ گردآفرید از زره شب برون خزید (همان: ۷۴۶)

در پی این تمنای پرشور سهراب، گردآفرید، چونان گلی سپید، به نرمی از زره شب بیرون می‌خزد و سهراب در دنیای وهم و خیال، او را در کنار خود می‌بیند که به خوابیدن و آرام‌گرفتن فرا می‌خواندش و دیدار بیگانه و شتابزده‌شان را که زودگذر بوده، گذر تند شهابی از کنار شهاب دیگر یا دسته گلی بر آب می‌داند و می‌گویدش که این گونه دیدارها جز حسرت چیزی به بار نمی‌آورد. سپس از او می‌خواهد که بگذارد تا همچون سایه در دل شب فرو شود و همراه عشقش او را به یزدان بسپارد و تنها بگذارد تا دمی بیاساید، ولی سهراب عاشق به خواهش از او می‌خواهد که نرود و دمی با او بماند. سپس به توجیه دیدار کوتاه‌شان و گذر شهاب زرین عشق از قلب‌هایشان می‌پردازد: در تنگنای کوه آن دیدار/ در اوج کارزار/ اهریمنانه دستی گر عقل ما ربود/ دل‌های ما به هم دری از عشق برگشود/ دیدار ما ضروری این سرگذشت بود/ زرین شهاب عشق/ بر ما عبور کرد/ هرچند/ شوری غریب‌تر/ جان‌های برگداخته را از هم/ آن گونه دور کرد/ آری/ ما عشق را اگر نچشیدیم/ آن را چو دسته گل/ بر روی آب‌های روان دیدیم/ وینک که راه وادی خاموشان/ در پیش می‌گیرم/ عاشق می‌میرم (همان: ۷۵۴)

الف - تغییر در تفسیر اسطوره‌سازی

بسیاری از تصویرها و توصیف‌ها، فضای اسطوره‌ای دارند؛ با این حال شکل اسطوره‌ها در آثار ادبی

هم «بند کند» تا بتوانند با هم به «پیکار دیوان» (که همانا بیگانگان و رژیم حاکم است که باعث خفقان در جامعه شده‌اند) بروند. درحقیقت از قهرمان خود انتظار دارد که باعث اتحاد مردم شود: تو آن شبرو ره گشاینده‌ای/ یکی پیک پرشور آینده‌ای/ بر این دشت تف کرده از آرزو/ تویی چشمه‌ی چشم پر جستجو/ ... تو این رشته‌ی مهر پیوند کن/ پریشیده دل‌ها به هم بند کن/ که در هفت خوان دیو بسیار هست/ شگفتی دد آدمی سار هست/ به پیکار دیوان نیاز آیدت/ چنان رشته‌ای چاره‌ساز آیدت (همان: ۱۶۵-۱۶۴)

اسطوره‌ی «سیاوش» که تصویر دنیایی آمیخته از طهارت و پاکیزگی و گذر از آزمون‌های سخت و دشوار است که انسان در مسیر زندگی خود ممکن است با آن مواجه شود. در شعر معاصر، اسطوره‌ی سیاوش به نحو بسیار زیبایی به تصویر کشیده شده است*.
نمونه‌ی بسیار عالی این اسطوره‌سازی را می‌توان در شعر «جهان پهلوانان» کسرایی دید. وی در این سروده حاکمیت ظلم و ستم سیاسی و نابرابری‌های اجتماعی را به بوته‌ی نقد کشیده است و قهرمان حماسه‌ی ملی ایران؛ رستم را وجهه‌ای استعاری بخشیده بر او خرده می‌گیرد که چرا یاد خون سیاوش نیست: ... به یاد تو بس عشق می‌باختند/ همه قصه‌ی درد می‌ساختند/ که رستم به افسون ز شهنامه رفت/ نماند آتشی دود بر خامه رفت/ سمند بسی گرد از راه ماند/ بسی بیژن مهر در چاه ماند/ بسی خون به تشنه تلالا رنگ بست/ بسی شیشه‌ی عمر بر سنگ خورد/ سیاوش‌ها کشت افراسیاب/ و لیکن تکانی نخورد آب از آب/ دریغا رستم در جوش نیست/ مگر یاد خون سیاوش نیست (همان: ۲۱۷)

در این شعر، بیژن که در شاهنامه به یاری رستم از چاه بیرون آورده می‌شود، در چاه باقی می‌ماند و رستم نمی‌تواند او را یاری کند. همچنین در شاهنامه هنگامی که سیاوش به دست افراسیاب کشته می‌شود، رستم سرزمین توران را با خاک یکسان می‌کند؛ ولی در این شعر با کشته شدن سیاوش، «آب از آب» تکان نمی‌خورد. در حقیقت کسرایی با

یاری‌کنندگی در بازخوانی و باز هویت انسان معاصر کمک می‌گیرد و عمداً اسطوره‌ها را مطرح می‌کند تا آن‌ها را به چالش کشاند و به‌نوعی ساختار کلان و یک‌جانبه‌گرایی روایت‌های اسطوره را بشکند و بدین وسیله ضمن تمسخر آن روایت‌ها، روایتی دیگرگونه و نوینی را پایه‌ریزی کند: دل دل زنان ستاره‌ی خونین شامگاه/ در ابر می‌چکید/ سیمرغ ابرها/ می‌رفت تا بمیرد در آشیان شب/ پهلوی شکافته/ سهراب/ روی خاک/ می‌سوخت، می‌گداخت/ در شعله‌های تب (همان: ۶۲۱)

بازسازی این اسطوره‌ها در دوره‌ی جدید با نوعی دگرذیسی در شکل این اسطوره همراه است. چنان‌که می‌بینیم کسرایی در این شعر، ابتدا تختی، کشتی‌گیر معاصر را به رستم تشبیه می‌کند که با آمدن او مردم شاد شده و شهر را آذین می‌بندند؛ ولی در ادامه تختی تبدیل به قهرمان اصلی می‌شود و بر رستم، پهلوان جهان، پیشی می‌گیرد؛ زیرا رستم توصیف‌شده در شعر کسرایی کارکرد خود را از دست داده است: ... هلا رستم از راه بازآمدی/ شکوفا جوان سرفراز آمدی/ طلوع تو را خلق آیین گرفت/ ز مهر تو این شهر آذین گرفت/ که خورشید در شب درخشیده‌ای/ دل گرم بر سنگ بخشیده‌ای/ نبودی تو و هیچ امیدی نبود/ شبان سیه را سپیدی نبود/ نه سوسوی اختر نه چشم چراغ/ نه از چشمه‌ی آفتابی سراغ (همان: ۱۵۸).

کسرایی در این سروده، با الهام از اسطوره‌ی رستم، دست به اسطوره‌سازی می‌زند و تختی را که یک شخصیت معاصر شاعر است، به‌عنوان اسطوره‌ای توصیف می‌کند که «پیک پرشور آینده» است و باید «دل‌های پریشیده را به هم بند کند». کسرایی در این شعر امیدوار است که تختی، جهان پهلوان ایران، بتواند کشور را از آن یأس و تاریکی که آن را فراگرفته است و باعث شده است که هیچ «سوسوی اختر» و «چشم و چراغی» در آن نباشد، نجات دهد و مردمی را که بی هیچ امیدی «سر در گریبان» بوده‌اند، همانند رستم، گرد هم بیاورد و به

قهرمان اسطوره‌ای گذشته‌ی ایران است، دیگر نمی‌تواند سودمند باشد.*

رخدادی حماسی، انقلابی و قهرمانی است استفاده می‌کند. بر کاوه آهنگر داد می‌برد و مردم را چون کاوه آهنگری می‌داند که باید صبر و سکوت را کنار بگذارند و همچون او چرمینه‌ی اعتراض و انقلاب علیه ضحاک دوران را برافرازند: ای پیر، کاوه آهنگر / بسیار کوره با دم گرم‌ت گذاختی / تفتی چه میله‌های آهن و شمشیر ساختی / فرزند میکشند یکایک تو را بین / اینک شهید هجده هزارم که داد سر / صبر هزار ساله‌ات آخر نشد تمام / چرمینه‌ای کی علم کنی ای پیرای پدر (همان: ۴۶۷)

شاعر با بازآفرینی داستان کاوه آهنگر، از همه‌ی کسانی که فرزندان آن‌ها در مقابله و مبارزه با حکومت ظلم و ستم، کشته می‌شوند، می‌خواهد که تنها نظاره‌گر این جنبش نباشند و آنان را به قیام دوباره علیه حکومت ظالمانه فرا می‌خواند: خشم مردم / باز علم کرد / پرچم کاوه از دادخواهی / تا رباید از سر بدکنش تاج شاهی (همان: ۴۶۵)

دیو در اکثر اشعار کسرایی چهره‌ی نمادین دارد و شاعر آن را برای حاکمان بیدادگر و خودکامه به کار برده است که ظلم و ستمی فراوان در حق توده‌های مردم روا داشته و بسیار مکار و حيله‌گر و ظالم بوده‌اند؛ اما آن هنگامی که همه مردم جامعه، متحد و یک‌صدا می‌شوند، سرزمین خود را از سیطره‌ی آن‌ها آزاد می‌کنند: تیغ برکش ای فریاد ورجاوند! / که هنگام هنگامه‌هاست / ورنه دیوها / افسانه‌های زیبا را تسخیر می‌کنند (همان: ۳۳۹)

مسپارید، مبادا بسپارید به دیو! / هرچه مکر آورد و جنگ و غریو / که همه هستی ما دود کند / در دمی دنیا نابود کند (همان: ۶۳۳)

«افراسیاب» یکی از شاخص‌ترین پادشاهان تورانی است که دشمنی سرسخت برای قوم ما به شمار می‌رفته است و حکیم فردوسی، جنگ‌های وی را با ایرانیان به تفصیل آورده است. کسرایی نیز از دریای پهناور شاهنامه، این چهره‌ی انیرانی را انتخاب

دگرگونی اسطوره‌ی رستم نشان می‌دهد که جامعه‌ی جدید به اسطوره‌ی خاص نیاز دارد و رستم که

ب - اسطوره‌سازی از شخصیت‌های تاریخی

به باور رمانتیک‌ها، تصاویر اسطوره‌ای کهن برای انسان مدرن مرده «باید اسطوره‌هایی مدرن داشته باشیم و از آنجا که اسطوره‌ی مدرن وجود ندارد، بدین علت که علم، اسطوره را کشته و یا دست‌کم فضای حیات آن را از میان برداشته، ما باید اسطوره را بیافرینیم.» (برلین، ۱۳۸۴: ۱۹۷). اسطوره‌هایی که قدرت انطباق‌پذیری با شرایط و تفکرات جامعه‌ی جدید را ندارند، جای خود را به اسطوره‌های جدید می‌دهند. در این گونه اسطوره‌سازی غالباً شخصیت‌های تاریخی، گونه‌ای اساطیری به خود می‌گیرند و به صورت نمونه و الگوی عصر نوین درمی‌آیند که بیشتر جنبه‌ی سیاسی دارند (اسماعیل‌پور، ۱۳۸۴: ۷۳). شعر کسرایی از جهت توجه به اسطوره‌های ملی، بسیار غنی است و شخصیت‌هایی حماسی در شعر وی ایستا، منزوی و تک بعدی نیستند و به صورت پویا و متحرک، خلاقانه و اثرگذار به کار گرفته شده‌اند. از جمله بارزترین پهلوانان و نام‌آوران میراث نیاکان ما که کسرایی با توجه به این که هرکدام از آن‌ها دارای سرنوشتی خاص بوده و برای همه‌ی مردم سرزمین خود نیز شناخته شده‌اند. کسرایی در اشعار انتقادی خود نیز با به‌کارگیری نام شخصیت‌های اساطیری؛ سهراب، رستم، بیژن، سیاوش و ... برای مبارزان انقلابی، بر ایجاد انگیزه‌ی قهرمانی تأکید دارد و نوعی اندیشه‌ی بازگشت به منش قهرمانی شخصیت‌های کهن را از مردم طلب می‌کند: اینک مهربانی همه بازوان برادری / سهرابانت / و خشم بی‌آشتی کین / رستمانت ... / دست بازوان رنج / گهواره اندیشه‌ات را می‌جنابند / و در شاهنامه شهیدان / خون سیاوش را / می‌جوشاند (همان: ۵۹)

کسرایی در شعر «هجده هزارمین» نیز با تکیه بر حافظه‌ی جمعی مشترک ملت ایران از داستان «کاوه آهنگر» که در بافت اساطیری و اذهان مردم،

د- کارکرد روایت اسطوره‌سازی

از دید بعضی از روایت‌شناسان، «روایت در تمام جلوه‌های فرهنگی بشری اعم از داستان و نمایش و اسطوره و تاریخ و ... دیده می‌شود و در یک کلام جامعه بدون روایت وجود ندارد. این ژانر، به اشکال گوناگونی بیان می‌شود و می‌تواند حقیقت طبیعتی ایستا یا پویا داشته باشد» (اخوت، ۱۳۷۱: ۱۱). از آنجاکه عرصه‌ی روایت به اسطوره می‌رسد که کوتاه، ساده، همگانی و شفاهی است و از سویی دیگر به رمان که پیچیده، طولانی و مکتوب است، عرصه‌ای بسیار عالی برای مطالعات ساختارگرایانه به شمار می‌رود. مطالعات صورت‌گرایان و ساختارگرایان در بررسی داستان انقلابی پدید می‌آورد و دانشی ادبی را به نام «روایت‌شناسی» بنیان نهاد (اینگلتون، ۱۳۸۰: ۱۴۳). اغلب اساطیر بر پایه‌ی افسانه‌ها و داستان‌های قومی و ملی ایجاد می‌شوند. همین زمینه‌ی روایی است که به تداوم آن‌ها در میان تمام قشرهای جامعه کمک می‌کند (پیروز و کجوری، ۱۳۹۷: ۱۳۱). کسرایی در سروده‌ی «آرش کمان‌گیر»، گونه‌ی روایت در روایت و از این نظر سطوحی لایه‌لایه دارد، بر شیوه‌ی روایت تأکید می‌کند. فرد گمشده، کلبه و حالات عمو نوروز و اطرافیان‌ش و عمو نوروز ماجرای آرش را روایت می‌کند. چیدمان داستان به‌گونه‌ای است که در آن هر روایت میانی تابع روایت درونه‌ی خود است. شاعر و عمو نوروز هر دو، صرفاً آنچه می‌بینند گزارش می‌کنند، به درون شخصیت‌ها راه ندارند. حتی عمو نوروز در قسمتی که می‌خواهد واکنش مردم را از شنیدن تورانیان نشان دهد، به جای اینکه بدون واسطه به شرح درون و نخواست‌های قلبی ایشان بپردازد؛ آن را به‌صورت گفت‌ووشنود زیر گوش‌ی میان افراد نقل می‌کند: برف می‌بارد به روی خار و خارا سنگ/ آنک آنک کلبه‌ای روشن/ قصه می‌گوید برای بچه‌های خود عمو نوروز:/ زندگی زیباست/ گفته و ناگفته، ای بس نکته‌ها که اینجاست/ آسمان باز/ باغ‌های گل/ دشت‌های بی در و پیکر/ سر بر آوردن گل از درون برف/ تاب نرم رقص ماهی بلور آب/ بوی عطر خاک باران خورده در

کرده است تا در شعر خویش، صورت نمادینی به آن ببخشد. در این شعر، افراسیاب نمادی است برای حکومت ظالمی که شاعر، نارضایتی خویش را از آن اعلام می‌دارد و از مرگ هم‌وطنان مبارزش، سخت اندوهگین و متأثر می‌شود: افراسیاب/ به تیغ/ از شاهنامه می‌راند/ ای ستیزند با ستم (همان: ۴۸۶)

شکست شوکت افراسیاب و رونق دیو/ تهمت‌نا! تو ز چه، بیژن فتاده برآر! (همان: ۸۷۳)

در حماسه‌ی ملی ما، «بیژن» را این‌گونه معرفی کرده‌اند: «چهره‌ی شیردل و همیشه جسوری است که از فرط تهوّر کمتر حزم و احتیاط در او راه دارد» (حمیدیان، ۱۳۸۳: ۳۰۷). بنابراین با توجه به اساطیر و حماسه‌های ملی، بیژن توانایی تبدیل‌شدن به چهره‌ی نمادین را در شعر معاصر داراست. با توجه به آنکه سیاوش کسرایی از تاریخ اساطیری و حماسه‌های ملی ایران آگاهی دارد از سرگذشت بیژن نیز اسطوره‌سازی کرده است. وی بیژن را قهرمانی می‌داند برای همه‌ی آن سلحشورانی که در عرصه‌ی مبارزات اجتماعی و همچنین نبرد با متجاوزان بیگانه، حضوری پررنگ دارند: بگوئید این قصه با بیژنان/ به نخواست‌ه پور رویین‌تنان (همان: ۸۲۶)

یکی دیگر از شخصیت‌ها و قهرمانان ممتاز در شعر کسرایی «سهراب» است. نام و نشان این پهلوان جوان در شعرهای کسرایی به‌طور چشم‌گیری قابل مشاهده است و دست‌آویزی برای اسطوره‌سازی، قصه‌پردازی و نمادگرایی‌های این شاعر جامعه‌مدار شده است. از جمله اصلی‌ترین عواملی که باعث توجه بسیار کسرایی به شخصیت سهراب شده، همانا آرمان‌گرایی، جوانی، بی‌تجربگی، شتاب‌زدگی و همچنین پایان غم‌انگیز وی است که می‌توان آن‌ها را از روی صفاتی که برای این نام‌آور اسطوره‌ای برگزیده، مشاهده نمود: ای ناگرفته کام/ داماد مرگ حجله‌ی شهنامه/ اینک پسر، گوزن جوان گریز پا (همان: ۷۶۴)

اما جوان/ آری جوان به دست همین مرد می‌کشی (همان: ۷۷۸)

شهره‌ی گیتی را/ بستی به بازوان/ در ازیلا به خویش
گشودی و در نخست/ باید که راز فاجعه در سنگ
سرخ جست (همان: ۷۷۴)

۷ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

اسطوره یکی از عناصر عمده‌ی سامان‌دهی زبان و معنای شعر معاصر است. گرچه اسطوره‌ها اساساً متعلق به دنیای باستان‌اند و از رهگذر روایات قدسی و مینوی، جهان‌بینی مردمان آن عصر را تدارک می‌دهند، در دنیای جدید و در عصر خردگرایی نیز همچنان در ذهن و زبان انسان امروزی حضوری تأثیرگذار دارند. شاعران بنا بر ذهنیت تخیلی و به جهت نیروی خیالین اسطوره‌ها، فراوان از آن تأثیر می‌پذیرند و به بازتولید و باززایی آن دست می‌زنند. مظاهر و پدیده‌های اساطیری در شعر نوگرایان به ویژه در بعد اسطوره‌سازی، از کمیت نسبتاً مطلوبی برخوردار است. از آنجایی‌که نگاه شاعر نوگرا به مفاهیم اسطوره یک نگاه نو و بعضاً آرمان‌گرایانه و با رویکردی سیاسی- اجتماعی است؛ لذا، کاربرد آن از این منظر در خور تحلیل و تبیین و ژرف‌اندیشی است. می‌توان گفت وجود اسطوره در دنیای شاعر رمانتیک که باور دارد آرمان‌ها یافتنی نیستند، بلکه آن‌ها را باید خلق کرد، ضرورت و توجیه علمی دارد. شاعر رمانتیک می‌کوشد چنان که شعری را می‌سازد، جهان خود را با اسطوره‌ها و داستان‌های ویژه‌ی خود بیافریند. یکی از شاعرانی که تأثیر رمانتیسم در شعر اسطوره و حماسی وی کاملاً مشهود است، سیاوش کسرای است. وجود نگرش رمانتیک در شعر او و غلیه‌ی برخی مؤلفه‌های آن بر سروده‌هایش، نگاه او را به اسطوره - به‌عنوان بخشی از سنت‌های فرهنگی بشری کاملاً دگرگون کرده است. کسرای به سبب ذهنیت سیاسی و ایدئولوژیک خود و نیز براساس مقتضیات عصر از برخی اسطوره‌ها با کارکردهای خاصی بهره گرفته است و گاه در شکل آن‌ها تغییراتی نیز داده است. او حتی از برخی شخصیت‌های تاریخی، اسطوره‌سازی نموده و به آن‌ها خصلت اسطوره‌ای داده است. روی‌هم‌رفته

کهسار/ خواب گندم‌زارها از چشمه‌ی مهتاب/ آمدن،
رفتن/ عشق ورزیدن ... (همان: ۱۰۱)

نگاه رمانتیک کسرای به پدیده‌هایی همچون: عمو نوروز، برف، کوه و... نگاهی سطحی و ساده نیست. او با دگربینی و ژرف‌نگری این پدیده‌های معمولی را تبدیل به یک شیء هنری و مفهوم اسطوره‌ای می‌کند.

مکالمه، دیالوگ یا گفت‌وگو، وجه دیگری از روایتگری است که نیما یوشیج استفاده از آن را در شعر توصیه نمود. مکالمه نقش قابل توجهی در تقویت جنبه‌ی نمایشی شعر دارد و به تعبیر نیما می‌تواند شعر را از حالت تک‌گویی و متکلم وحده بودن شاعر بیرون آورد (باباچاهی، ۱۳۷۷: ۱۳). می‌توان گفت کسرای گویا به قصد نمایش منظومه‌ی «مهره‌ی سرخ» را سروده است. یکی از نقاط برجسته‌ی این منظومه که بر جنبه‌ی غنایی و نمایشی یا دراماتیک آن افزوده است، تنوع گفت‌وگوی میان انواع شخصیت‌هاست. در این منظومه عاطفه‌ی مادری (میان سهراب و تهمینه)، عاطفه‌ی پدری (میان رستم و سهراب) به زیبایی در قالب گفت‌وگو بیان شده است: ای جان ناشکیبا/ سهراب! شب می‌رود ز نیمه/ سحر می‌رسد/ بخواب/ دیدار ما/ زیاده درین سرگذشت بود/ بی‌گاه و پرشتاب/ جز حسرتی چه سود تماشا را/ گاه عبور تند شهاب از بر شهاب/ یا دسته گل بر آب/ بگذار همچو سایه در این شب فرو شوم/ با شورهای دل/ تنها گذارمت/ همراه عشق خویش/ به یزدان سپارمت/ سهراب گفت: نه/ با من دمی بمان/ در تنگنای آن دیدار/ در اوج کارزار/ اهریمنانه دستی‌گر عقل ما ربود ... (همان: ۷۷۴)

علاوه بر گفت‌وگوهایی که جنبه‌ی غنایی دارند، کسرای در گفت‌وگویی که میان سهراب و حکیم ترتیب می‌دهد، به نوعی در پی تفسیر چرایی شکست ایدئولوژی خود است. حکیم، سهراب (خود) را در واقع پذیرفتن مهره‌ی سرخی (ایدئولوژی) می‌داند که تا پایان عمر به بازوان بسته است: آن دم که خود پذیره شدی مهره‌ی پدر/ یاقوت دانه،

می‌توان نتیجه گرفت که باززایی اسطوره‌ها و اسطوره‌سازی در اشعار کسرایی، ارتباط عینی با تفکر و نگرش اجتماعی شاعر دارد؛ زیرا هدف باززایی و ساختن اسطوره از جنبه‌ی رمانتیک در اشعار او، توجّه به اجتماع، اتحاد توده‌ی مردم و به حرکت درآوردن آنان است که ارتباط تنگاتنگی با جهان‌بینی شاعر دارد.

انواع اسطوره‌سازی‌های رمانتیک موجود در شعر کسرایی را می‌توان در موارد ذیل گنجانند:

- الف- تغییر در تفسیر اسطوره‌سازی
- ب- شخصیت‌های تاریخی اسطوره‌سازی
- د- کارکرد روایت اسطوره‌سازی

منابع:

جعفری، مسعود (۱۳۷۸)، *سیر رمانتیسم در اروپا*، چ ۱، تهران: مرکز.

حسن لی، کاووس (۱۳۸۳)، *گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران*، چ ۱، تهران: ثالث.

حمیدیان، سعید (۱۳۸۳)، *درآمدی بر اندیشه و هنر فردوسی*، چ ۲، تهران: ناهید.

ستاری، جلال (۱۳۷۶)، *اسطوره در جهان امروز*، چ ۱، تهران: مرکز.

سیدحسینی، رضا (۱۳۷۱)، *مکتب‌های ادبی*، چ ۱، تهران: نگاه.

غلام، محمد (۱۳۸۱)، *رمان تاریخی*، چ ۱، تهران: چشمه.

کسرایی، سیاوش (۱۳۸۶)، *از آوا تا هوای افتاب*، چ ۲، تهران: کتاب نادر.

کوپ، لارنس (۱۳۸۴)، *اسطوره*، ترجمه‌ی محمد دهقانی، چ ۱، تهران: علمی و فرهنگی.

گورین، ویلفرد. ال. و دیگران (۱۳۷۰)، *راهنمای رویکردهای نقد ادبی*، ترجمه‌ی زهرا میهن خواه، چ ۱، تهران: اطلاعات.

میرعابدینی، حسن (۱۳۸۶)، *صد سال داستان نویسی ایران*، چ ۴، تهران: چشمه.

مصدق، حمید (۱۳۶۱)، *تا رهایی*، تهران: زریان.

اخوان ثالث، مهدی (۱۳۷۵)، *زمستان*، چ ۳، تهران: مروارید.

اخوت، احمد (۱۳۷۱)، *دستور زبان داستان*، چ ۱، اصفهان: فردا.

اسماعیل‌پور، ابوالقاسم (۱۳۸۴)، *تحول اسطوره‌های ایرانی*، تهران: هرمس.

..... (۱۳۸۱)، *چشم‌انداز اسطوره در شعر نیما*، مجموعه مقالات نیما شناسی، چ ۱، ساری: شفلین.

اولیایی نیا، هلن (۱۳۸۳)، «*بلیک: شاعر اسطوره*»، *اسطوره و ادبیات*، چ ۱، تهران: سمت.

اینگلتون، تری (۱۳۸۰)، *پیش درآمدی بر نظریه‌ی ادبی*، ترجمه‌ی عباس مخبر، تهران: مرکز.

باباچاهی، علی (۱۳۷۷)، *گزاره‌های مفرد (مسائل شعر و بررسی شعر جدید)*، چ ۱، تهران: نارنج.

برلین، آیزایا (۱۳۸۴)، *ریشه‌های رمانتیسم*، ترجمه‌ی عبدالله کوثری، چ ۴، تهران: ماهی.

براهنی، رضا (۱۳۸۰)، *طلا در مس (شعر و شاعری)*، چ ۱، تهران: کتاب زمان.

بهار، مهرداد (۱۳۵۲)، *پژوهشی در اساطیر ایران*، تهران: نگاه.

پورنامداریان، تقی (۱۳۸۱)، *سفر در مه*، تهران: نگاه.

پهلوانان بر فراز و فرود رمانتیسم فارسی»،
**پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات
فرهنگی**، سال ۱۰، شماره ۱: ۱۵۰-۱۲۷.

علوی مقدم، مهیار و مریم ساسانی (۱۳۸۶)، «بررسی
تطبیقی بازآفرینی اسطوره‌ها در شعر
معاصر»، **مجله‌ی ادبیات تطبیقی جیرفت**،
شماره ۳: ۱۶۳-۱۴۶.

محمدی، ابراهیم و دیگران (۱۳۹۲)، «اسطوره‌شکنی
و اسطوره‌سازی رمانتیک در شعر احمد
شاملو»، **مجله‌ی ادب پژوهی**، ش ۲۴: ۱۲۸-
۱۰۵.

خلیلی جهان تیغ، مریم (۱۳۸۲)، «اسطوره و شعر
معاصر»، **مجله‌ی دانشکده ادبیات علوم
انسانی مشهد**، س ۳۶، ش ۱۴: ۸۴-۶۸.

ولک، رنه (۱۳۷۹)، **تاریخ نقد جدید**، ترجمه‌ی سعید
ارباب شیرانی، ج ۲، چ ۲، تهران: نیلوفر.

هوف، گراهام (۱۳۶۵)، **گفتاری درباره‌ی نقد**، ترجمه‌ی
نسرین پروینی، چ ۱، تهران: امیر کبیر.

پیروز، غلامرضا و هدی کجوری (۱۳۹۷)، «بررسی
رویکردهای اسطوره‌پردازی در غزلیات
حسین منزوی با تکیه بر اندیشه رمانتیک»،
**پژوهش‌نامه‌ی مکتب‌های ادبی دانشگاه
مازندران**، س ۳، ش ۳: ۱۵۸-۱۲۹.

حسن پورآلاشتی، حسین و عیسی امن خانی
(۱۳۸۵)، «بازتاب اندیشه‌ی وجودی در
اسطوره‌ی سیمرغ در شعری از خانلری»،
**مجله‌ی دانشکده ادبیات و علوم انسانی
مشهد**، س ۳۹، ش ۱۵۴: ۱-۱۲.

زندیه، حسن (۱۳۹۰)، «روح نامرئی شعر فارسی:
تأثیر عامل‌های سیاسی و اجتماعی عصر